

Подходно неравенство и преразпределително въздействие на държавната намеса в европейските страни

Пресияна Ненкова*

1. Увод

Неравенството в разпределението на дохода, което е присъща характеристика на всяка една икономическа система отбелязва нарастване през последните няколко десетилетия в световен мащаб. Счита се, че до определена степен неравенството служи като стимул за инвестиции в човешки капитал и иновации, насърчавайки хората да постигат подобри резултати чрез усилен труд и съответно да получат по-висока възвръщаемост – такава, каквато получава квалифицираната и високоплатена работна ръка (*Mirrlees, 1971; Lazear and Rosen, 1981*). Високата степен на подходно неравенство обаче и натискът от резултатното недоволство на гласоподавателите – данькоплатци върху преразпределителната държавна политика в посока на увеличаване на данъците и социалните трансфери може да окаже ограничителен ефект върху инвестициите и съответно икономическия растеж (*Bertola, 1993; Perotti 1996*).

Резултатите от множество емпирични изследвания, които доказват негативния ефект от неравенството в разпределението на дохода върху икономическия растеж заедно с ръста на неравенството през последните 40 години поставят въпросите за разпределението на дохода, изборът на адекватна политика и подходящи инструменти за преразпределение в посока на намаляване на неравенството във

фокуса на обществения и академичен дебат. Намалението на неравенството е една от целите, заложили в програмата на ОН за устойчиво развитие до 2030г. (*United Nations, 2015*). По същия начин Европейският стълб на социалните права, представен от Европейската комисия през април 2017 г. обръща по-специално внимание на неравенството по отношение на доходите и предоставянето в по-голяма степен на равни шансове за всички (*European Commission, 2017*). При положение, че държавите продължат да следват досегашната траектория на развитие на неравенството, до 2050г. разликата между средния доход в глобален аспект и средния доход на най-бедната половина от населението ще нарасне двукратно (*World Inequality Report 2018, p.253*). Безпрецедентното въздействие на пандемията COVID-19 върху световните икономики също се очаква допълнително да задълбочи неравенството в разпределението на дохода. Мерките, въведени от правителствата за ограничаване на разпространението на вируса водят до рязко свиване на икономическата активност, особено в сферата на туризма, хотелиерските и ресторантьорските услуги. Нископлатените работници са по-представени в секторите, които преустановяват своята дейност, докато преобладаващата част от по-високоплатените работници имат възможност да продължат да работят от вкъщи. Най-вероятно пандемията ще доведе до задълбочаване на неравенството и поради това, че по-богатите страни могат да си позволят да предоставят финансова подкрепа на бизнес и индивиди за разлика от по-бедните страни, които нямат капацитета да го направят.

Различията в степента на неравенство в първичното или пазарното разпределение на дохода се определя от комплексна съвкупност от икономически и институционални фактори, като достъп до образование и други услуги, водещи до развиване на личностни умения и компетенции, достъп до здравеопазване и начин на неговото финансиране, ниво на безработица, ролята на профсъюзите и колективното договаряне, минималната работна заплата, демография и състав на домакинствата и др. Тъй като пазарът най-често не е в състояние да осигури обществено желаното разпределение на дохода и доколкото обществените ценности обикновено изискват изменения в

* Доц. д-р Пресияна Ненкова, катедра „Финанси“, УНСС

разпределението, постигнато от пазара се налага фискално преразпределяне на дохода от държавата. Държавната намеса оказва влияние върху неравенството в доходите както чрез политики, въздействащи върху първичното разпределение на дохода, така и чрез социалните трансфери, данъчното облагане и предоставяните публични блага. Данъчното облагане като основен инструмент за фискално преразпределяне има както директен, така и индиректен ефект върху първоначалното разпределение в дохода, тъй като чрез приходите, акумулирани посредством данъци се финансират доставянето на публични блага и социалните политики. Прогресивното подоходно облагане не само че атакува директно неравенството като стеснява разликата между доходите преди и след облагане, но оказва въздействие и върху първичното разпределение посредством ограничителния ефект върху стимулите на индивидите с най-високи доходи да договарят по-високи възнаграждения и компенсации (Piketty et al., 2014). По-високите пределни ставки на индивидуалния подоходен данък също така могат да доведат и до по-малко предлагане на труд от индивидите с най-високи доходи, както и да ограничат тяхната икономическа активност със всички вредни последици за икономическия растеж. По-същият начин социалните трансфери ограничават предлагането на труд от индивидите с ниски доходи и водят до нарастване на безработицата. Така понякога търсените положителни ефекти от фискалната политика на преразпределение могат изцяло да бъдат изместени от нейните индиректни отрицателни ефекти върху икономическата ефективност.

Резултатността на фискалното преразпределяне зависи от това колко прогресивно е данъчното облагане, какъв е обхватът на данъчните облекчения и намаления, от които се възползват обикновено и най-вече индивидите с високи доходи и какъв достъп е предоставен на хората с най-ниски доходи до трансфери за социална защита и публични услуги. Според някои автори с водещо значение за нарастващата неравномерност в разпределението на разполагаемия доход, този след фискалното преразпределяне в годините след 1990г. има намаляващата резултатност на

държавната намеса (Immervoll and Richardson, 2011). Въздействието на социалните трансфери и данъците върху първичното неравенство става все по-слабо поради намаляване на пределните данъчни ставки и въвеждането на по-благоприятен данъчен режим за доходите от капитал, като прогресивното данъчно облагане се запазва основно по отношение на доходите от заплати и пенсии (Brys et al., 2011).

Целта на настоящето изследване е да проследи тенденциите в изменението на степента на неравенство в разпределението на дохода в Европа след 1980г., да идентифицира моделите на подоходно неравенство сред европейските страни, както и да оцени ефекта от фискалното преразпределяне. Анализът се опира върху един основен източник и това е Световната база данни за неравенството – World Inequality Database (WID.world), и динамичните редове, които тя поддържа. WID.world е съвместен изследователски проект, възникнал през 2000г. и към момента обхваща над 170 страни от всички континенти. Двете основни концепции за доход, които използва WID.world, за да измери подоходното неравенство са пред данъчен национален доход (доходът преди данъци и социални трансфери) и след данъчен национален доход (Alvaredo et al., 2016) Пред данъчният доход представлява първичния или пазарен доход преди плащане на данъците, с изключение на тези, облагачи работните заплати и финансиращи социално-осигурителни системи, и преди получените трансфери, но след като се отчетат пенсионните обезщетения както от публични, така и от частни фондове. След данъчният доход включва средствата, с които разполагат индивидите след като платят дължимите данъци и след получените трансфери, включително и тези в натура, разпределяни посредством различните публични програми за образование, здравеопазване и социални жилища. За измерване на подоходното неравенство в Европа настоящето изследване използва няколко индикатора на WID.world – дял на най-богатите 1%, на най-богатите 10% и на най-бедните 50% от дохода. Въпреки, че коефициентът на Джини е най-широко използваната мярка за оценка и сравнение на степента на неравенство, тя не дава информация за това дали увеличаването или намалението в неравенството е резултат от

промени в долния или горния край на разпределението на дохода. Затова осъщественият в настоящата статия анализ на подходното неравенство в европейските страни се базира основно на „разпределения, показващите частите на различните групи от населението (десети и стотни) в пълния доход“ вместо на „обобщаващи индикатори като коефициента на Джини“ (Piketty, 2018, p.300). Изменението в стойностите на отношението между средния доход на най-богатите 10% и най-бедните 50% от населението преди и след данъците и трансферите служи за оценка на ефекта от фискалното разпределение, заедно с изменението в стойностите на коефициента на Джини преди данъци и трансфери и след данъци и трансфери.

Статията е структурирана в три части: първа част, която дава обща картина на развитието на неравенството в доходите по света през последните четири десетилетия, втора част, която представя неравенството в разпределението на дохода в Западна и Източна Европа, и трета част, която разпределя 36 европейски страни в пет групи, за да изведе моделите на подходно неравенство и съответно да представи ефекта от фискалното преразпределение чрез данъци и социални трансфери.

2. Поглед към неравенството по света

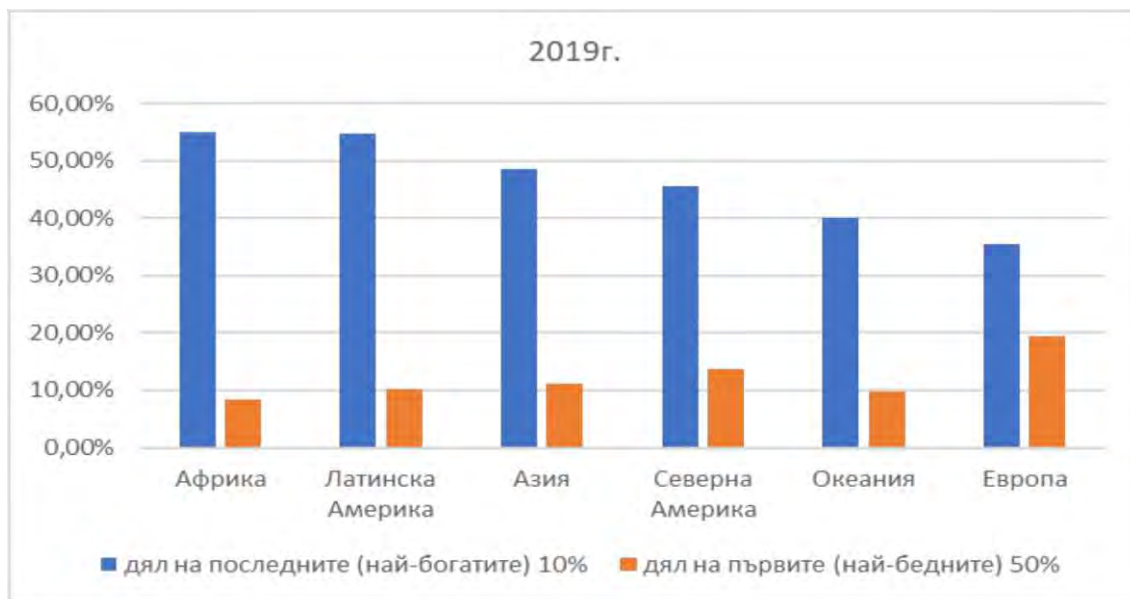
Периодът, обхващащ времето от 30-те до 70-те години на миналия век и наричан „следвоенен егалитарен период“ е белязан с намаление на неравенството в доходите в повечето държави по света, което се дължи на редица фактори, включително и на последиците от Голямата депресия, причинените от Втората световна война политически и икономически сътресения, сериозната държавна намеса и контрол върху икономиката, последващите години на икономически растеж и подобряване на жизнения стандарт, на политиките на национализация, предприети в някои страни, развитието на системите на социално осигуряване и подпомагане, преразпределителното прогресивно подходно облагане (Piketty, 2018). Така през по-голямата част от 20-ти век „групата на индивидите с най-

високи доходи не става много по-богата, докато в същото време е налице значително нарастване на благосъстоянието на бедните“ (Keeley, 2015, p.10). Това намаление в неравенството започва в Северна Америка през 20-те години на миналия век и в Европа през 30-те години, а малко по-късно и в някои развиващи се страни. През 70-те години тенденцията се обръща и неравенството отново започна да се увеличава, като в страните в които това се случва живее повече от две трети от световното население. Ако през 1980г. разполагаемият доход на най-богатите 10% надхвърля седем пъти този на най-бедните 10%, то през 2010г. това съотношение вече е приблизително десет, като в САЩ делът от националния доход (преди данъци и трансфери) на най-богатите 1% нараства от 11% през 1980г. до 20% през 2014г., във Великобритания от 6% до 12%, а в Канада от 8% до 13% (World Inequality Report 2018, p.68.).

Степента на неравенство в доходите варира значително, като през 2019г. най-неравномерно е разпределението в Африка и Латинска Америка, където най-богатите 10% получават 55% или повече от половината от дохода. Европа като регион се отличава с най-равномерно разпределение – делът на най-богатите 10% достига до 35% от дохода. На най-бедните 50% в Африка се падат само 8,5%, а на тези в Европа - 20% от дохода (фиг.1).

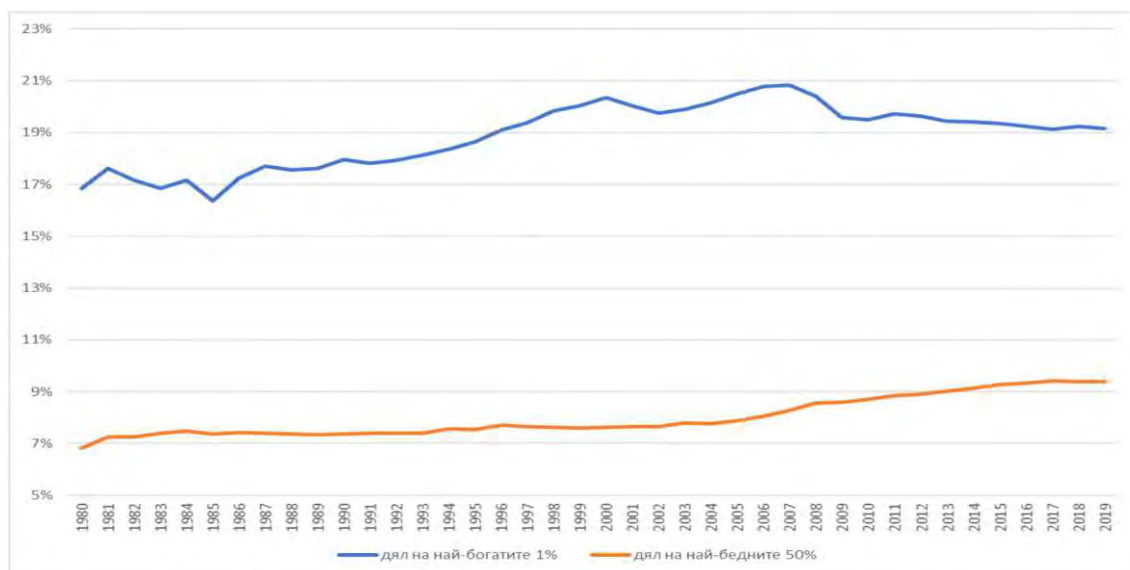
Фигура 1. Неравенство в разпределението на доходите през 2019г. (преди данъци и трансфери)

Източник: авторът по данни от World Inequality Database

В годините след 1980г. в световен мащаб се наблюдава нарастване на подоходното неравенство, както показва увеличаващата се разлика между дела от глобалния доход на най-бедните 50% от населението и на най-богатите 1%. Делът от дохода на най-богатите 1% нараства от 16% през 1980 г. до над 22% през 2007г. Отражението на финансовата криза от 2008-2009г. върху доходите на най-богатите води до намаление на техния дял, който се задържа на относително постоянно равнище – около 19% в годините след 2016 г.

Фигура 2. Подоходно неравенство 1980-2019г. (преди данъци и трансфери)

Източник: авторът по данни от World Inequality Database

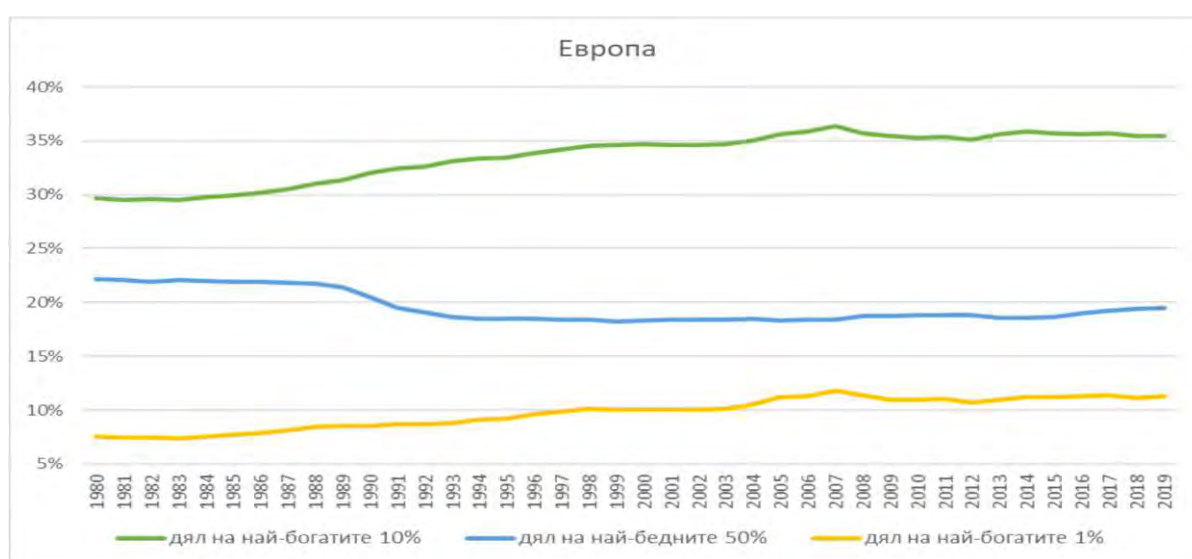
Информацията, обобщена на фигура 2. представя една важна тенденция и тя е, че след 1980г. все по-голяма част от дохода се съсредоточава в една малка група – тази на най-богатите 1% от населението. През целия период от 1980г. до 1993г. делът в дохода на долната половина от световното население или най-бедните 50% се колебае около 7%, с тенденция на плавно нарастване след това, като достига 9,2% през 2019г., а делът на най-богатите 1% нараства много по-бързо от този на най-бедната половина на населението. Според изследване на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (*OECD, 2015*) причините за тази тенденция са много, и отразяват както икономически, така и социални промени. Глобализацията и технологичните нововъведения превръщат традиционни работни умения в ненужни такива, унищожават работни места и водят до нарастващо търсене на висококвалифицирана работна ръка. Променият се баланс между труд и капитал преразпределя дохода с нарастващ дял за собствениците на капитал и много по-малък дял за хората, които работят за тях. Промените в структурата на работната сила, все по-активното участие на жените на пазара на труда, концентрирането на повече доход в по-малко на брой семейни единици, по-голямото почасово

предлагане на труд, начина на заплащане и нарастването на „суперзаплатите“ (изключително високите възнаграждения на висшите ръководни длъжности в частния сектор), урбанизацията и данъчни реформи, третиращи по-благоприятно данъкоплатците с високи доходи са също част от факторите, обуславящи нарастващата разлика в доходите на най-богатите и най-бедните групи от населението. Тенденциите на нарастване на неравенството са не само неизбежно следствие от процеси като глобализация и технологичен прогрес, но те също така отразяват и радикални промени в икономическата теория и възгледи, политики и социални норми.

3. Поглед към неравенството в Европа

Въпреки, че заема позицията на регион с най-ниска степен на неравенство, през последните 40 години неравномерността в разпределението на доходите в Европа също нараства (фиг. 3а.). Най-богатите 10% от населението имат дял от общия доход на региона в размер на 29% през 1980г., докато най-бедните 50% от населението съответно 24%. През 2019г. делът на най-богатите нараства до около 35%, докато само 20% от дохода се пада на най-бедната половина от населението.

Фигура 3а. Подходно неравенство в Европа 1980-2019г. (преди данъци и трансфери)

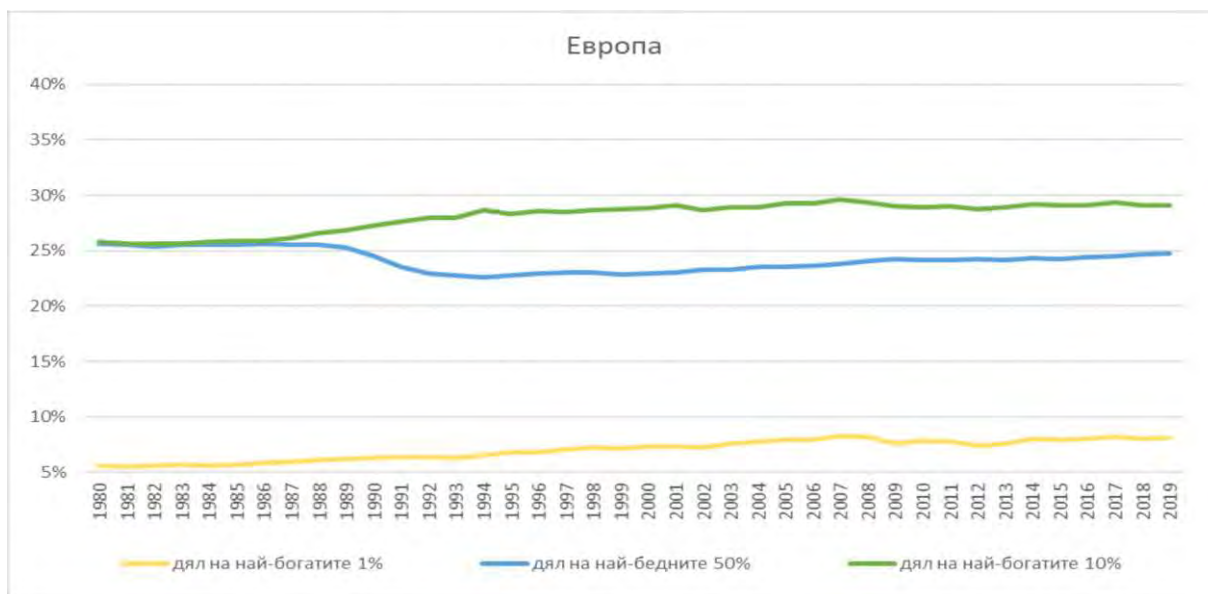
Източник: авторът по данни от World Inequality Database

В Европа делът на най-богатите 1% в общия доход нараства от 8% през 1980г. до 11% през 2019г., като това нарастване е в много по-ниска степен в сравнение със САЩ например, където делът в общия доход на най-богатите 1% нараства от 10% през 1980г. до 20% през 2019г. (*World Inequality Database*). Трябва да се отбележи, че кризата от 2008г. не рефлектира сериозно върху степента на неравенство – делът на най-богатите 1% и най-богатите 10% от населението намалява много слабо и се запазва постоянен до 2019г., а всъщност дългосрочните тенденции на нарастване на неравенството в Европа намират проявление основно в групата на индивидите с най-високи доходи. През 1980г. най-бедната половина от население в Европа и САЩ притежава около една пета от националния доход, и докато в последващите

години в Европа делът на тези 50% най-бедни намалява само до 19%, то в САЩ техният дял в дохода намалява почти двукратно (*Blanchet et al., 2019, p.54*). През 2019г. най-богатите 1% в САЩ получават дял от дохода 1,5 пъти по-голям от този на най-бедните 50%, а в Европа се забелязва обратното - делът на най-бедните 50% е два пъти по-голям от този на най-богатите 1%. И в двата региона делът на най-богатите 10% от населението надхвърля този на най-бедните 50% - в Европа 1,75 пъти през 2019г., а в САЩ 3,6 пъти. Това, което прави впечатление за САЩ е, че двете доходни групи разменят местата си през 1996г., след което все по-голяма част от дохода преди данъци и трансфери започва да се концентрира при най-богатите 1% (*World Inequality Report 2018, p.81.*).

Фигура 3б. Подходно неравенство в Европа 1980-2019г. (след данъци и трансфери)

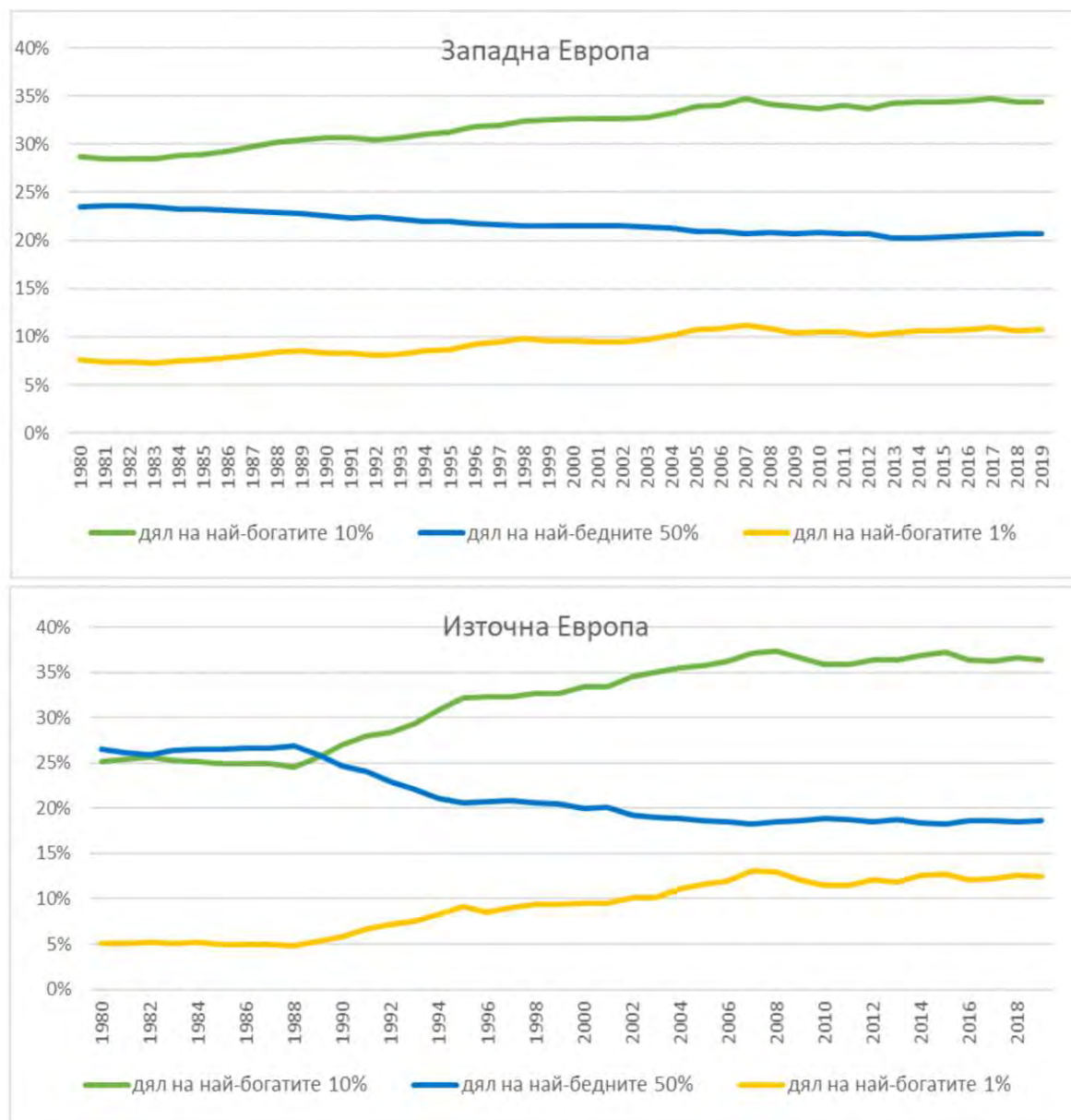

Източник: авторът по данни от *World Inequality Database*

Държавната намеса успява да компенсира част от нарастването в пазарното доходно неравенство в Европа като след данъчното облагане и социалните трансфери делът на най-богатите 10% вече надхвърля делът на най-бедните 50% само 1,2 пъти (фиг.3б.), делът от дохода преди данъци и трансфери на най-богатите 10% намалява от 35% до 30%, а на най-бедните 50% нараства от 20% до 25%.

Фигура 4а. Подходно неравенство в Западна и Източна Европа 1980-2019г. (преди данъци и трансфери)

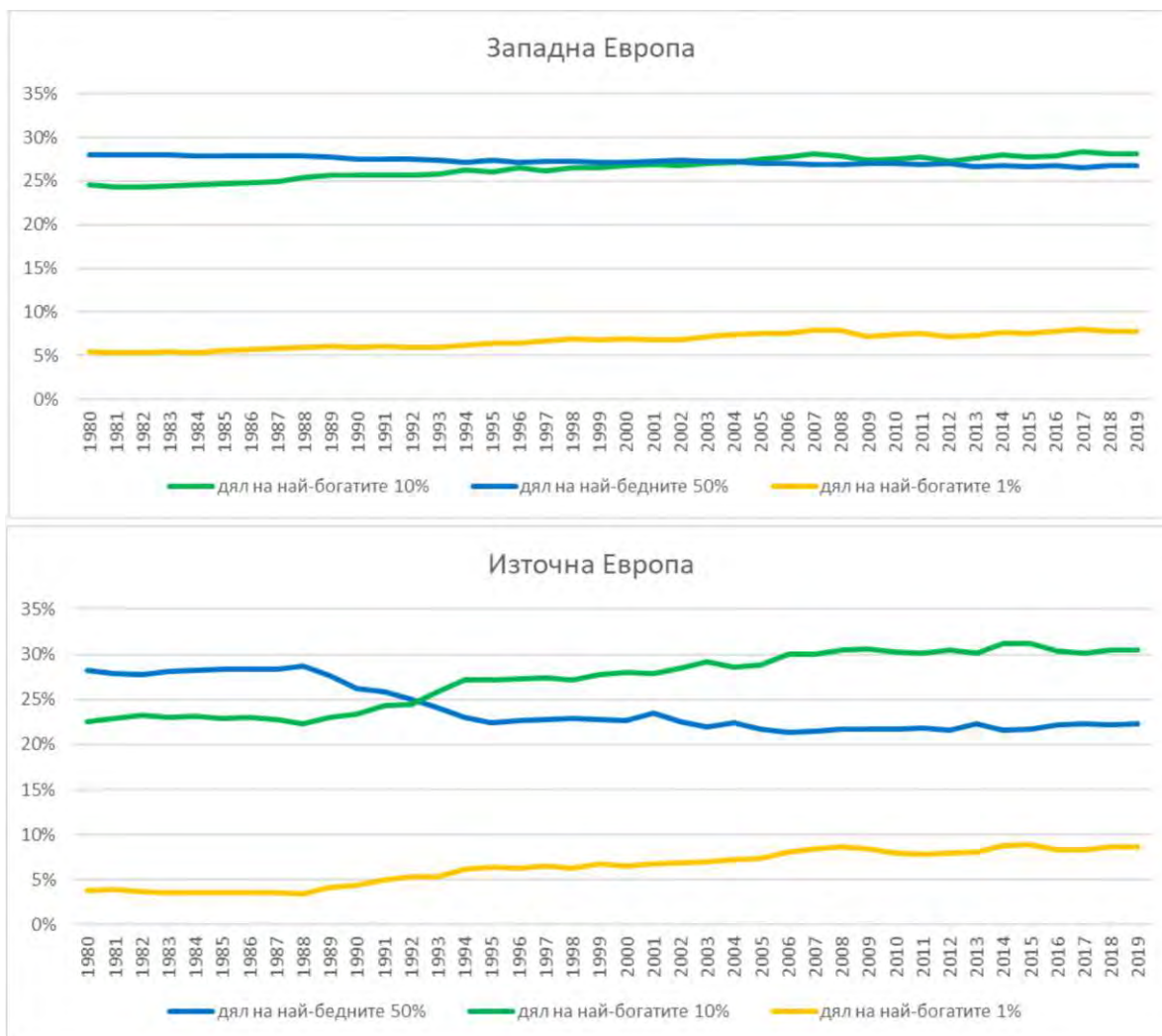

Източник: авторът по данни от World Inequality Database

Увеличаването на степента на доходна диференциация в Европа е по-ясно открито в годините след 1990г., което се дължи основно на нарастващото неравенство в страните от Източна Европа, които преминават през редица политически и икономически трансформации. До 1990г. Източна Европа може да бъде определен като регион с равномерно разпределение на доходите, но след това дялът от дохода на най-богатите 10% започва да нараства по-бързо от този на най-богатите 10% в Западна Европа, а намалението на дела от дохода на най-бедните 50% в Източна Европа дава своето отражение върху неравенството на континента като цяло. За последните 40 години дялът на най-богатите 10% в общия доход в Източна Европа нараства почти четири пъти, докато в Западна Европа това увеличение е двукратно(фиг.4а.).

Фигура 46. Подходящо неравенство в Западна и Източна Европа 1980-2019г.
(след данъци и трансфери)

Източник: авторът по данни от World Inequality Database

Данъците и трансферите оказват положително въздействие върху първичното подходящо неравенство в посока на неговото намаление, като в Западна Европа преразпределението има за резултат значително по-голямо подобрение на състоянието на най-бедната половина (фиг.46.). През 2019г. най-бедните 50% в Западна Европа имат дял от общия доход преди данъци и трансфери в размер на 21%, който след намесата на държавата в пазарното разпределение на доходите нараства до 27% и почти се изравнява с този на най-богатите 10% в размер на 28%. Или делът в дохода на най-богатите и най-бедните в резултат на фискалното разпределение става почти идентичен, въпреки наличието на съществена разлика между тях, когато се разглежда

разпределението на дохода преди данъци и трансфери. В Източна Европа намалението в разликата в тежестта на най-богатите и най-бедните в дохода след намесата на държавата е доста по-умерено – ако делът в дохода на най-богатите 10% е 1,9 пъти по-голям от делът в дохода на най-бедните 50% през 2019г., след държавната намеса и преразпределянето чрез данъци и социални трансфери това отношение става 1,4. В Западна Европа тези отношения са съответно 1,6 преди данъци и трансфери и 1 след данъци и трансфери. В резултат на държавната преразпределителна политика намалението в разликата между средния доход на най-богатите 10% и най-бедните 50% в Западна Европа е двукратно по-голямо от това в Източна Европа (Blanchet et al., 2019, p.45).

4. Модели на подоходно неравенство и фискално преразпределяне в европейските страни

Докато степента на неравенство сред населението на Европа като цяло е относително ниска в сравнение с други части на света, тя варира значително при сравнение на неравномерността в разпределението на дохода между отделените европейски държави. В някои от тях в резултат от политически и структурни икономически промени при прехода им към пазарна икономика подоходното неравенство значително нараства (Koczan, 2016, p.7), докато други успяват да ограничат в една голяма степен увеличаването на разликата между дела в дохода на най-бедните и най-богатите. За да се представи една по-детайлна картина на неравенство в разпределението на дохода в Европа, то ще бъде разгледано поотделно в 5 групи, като държавите от Западна Европа се разпределят в три групи, а тези от Източна Европа в две групи както следва:

- първа група включва скандинавските страни - Дания, Финландия, Швеция, Норвегия;

- втора група обхваща западноевропейски страни или Ирландия, Нидерландия, Белгия, Германия, Франция, Австрия, Люксембург, Швейцария, Обединено кралство;

- към трета група или тази на средиземноморските страни се отнасят Италия, Испания, Португалия, Гърция, Кипър;

- четвърта група обхваща Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Естония, Литва, Латвия или страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) и

- в пета група попадат балканските страни - България, Албания, Хърватска, Черна гора, Словения, Босна и Херцеговина, Румъния, Косово, Северна Македония, Сърбия.

Формирането на тези пет групи от държави освен на географска близост се базира и на различията между тях в средния доход на един жител – най-нисък в балканските страни, следвани от ЦИЕ и средиземноморските страни и съответно най-висок в другите две групи (*World Inequality Database*). Западноевропейските, скандинавските и средиземноморските страни включват основно ядрото на най-старите държави членки на ЕС, присъединили се в периода 1957-1995г. Страните от ЦИЕ и балканските страни

включват ново присъединилите се към ЕС държави в периода 2005-2013г., като Балканския регион се отличава и с най-малък брой държави членове на ЕС.

Информацията, представена в Приложение 1 показва, че в почти всички европейски държави делът на най-богатите 10% в дохода преди данъчно облагане и трансфери нараства в периода 1980-2019г., с изключение на Люксембург, Австрия, Белгия, Гърция, Испания и Кипър. През 1980г. неравенството, измерено с дела на доходите на най-богатите 10% е най-голямо в средиземноморските и западноевропейските страни, следвани от групата на скандинавските страни, като съответно с най-ниско подоходно неравенство и даже с липса на такова се характеризират бившите социалистически страни. В годините от 1980 до 1990г. в скандинавските страни неравенството (преди данъци и трансфери) намалява – нараства делът на най-бедните 50% и намалява делът на най-богатите 10%, като в последващите години се забелязва отново нарастване на степента на неравенство с увеличаваща се разлика в дела от дохода на най-богатите и най-бедните. Въпреки тази тенденция, през 2019г. степента на неравенство в доходите в скандинавските страни може да се определи като най-ниската в сравнение с тази в останалите региони. В западноевропейските страни делът в дохода на най-богатите 10% нараства плавно в периода 1980-2019г., докато между средиземноморските страни се наблюдават по-големи различия – в Италия и Португалия се забелязва по-рязко нарастване на дела на най-богатите 10% за разлика от Испания, в която почти не се отчита промяна.

Впечатление прави и това, че в страните от Балканския регион делът на най-богатите 10% през 2019г. е доста по-висок от този в другите четири групи, а делът на най-бедните 50% е много по-нисък. Ако в скандинавските страни през 2019г. делът на най-богатите 10% от население се движи в границите от 29% до 33% от националния доход на съответната държава, а на най-бедните 50% от 23% до 26%, то в страните от Балканския регион през същата година делът на дохода на най-богатите 10% се движи в границите от 29% до 43%, а на най-бедните 50% от 15% до 25% (Приложение 1).

Фигура 5. Еволюция на неравенството, измерено с коефициента на Джини*

Източник: World Inequality Database; изчисления на автора

*Джини преди ДиТ – коефициент на Джини преди отчитане на данъците и социални трансфери (непретеглена средна величина за групата); Джини след ДиТ – коефициент на Джини след отчитане на данъците и социални трансфери (непретеглена средна величина за групата)

Изменението в стойностите на коефициента на Джини представя идентични с показаните в Приложение 1 тенденции на нарастване на пазарното или първичното неравенство, това преди данъци и трансфери в петте групи от страни (фиг.5). Неравенството по отношение на доходите преди данъци и трансфери нараства най-съществено в страните от Балканския регион и ЦИЕ (четвърта и пета група), а групата на скандинавските страни се отличава и с най-ниски стойности на коефициента на Джини. Въпреки отчетеният ръст в неравенството в разпределението на пазарния или първичния доход, който се забелязва в европейските държави, неравенството в разпределението на разполагаемия доход почти не се променя в периода след 1980г. Или налице е ясно изразено

увеличение по отношение на неравенството в разпределението на дохода преди отчитане на данъците и социалните трансфери, с нарастващ преразпределителен ефект на данъчната и социалната система, измерен с разликата в стойностите на коефициента на Джини преди данъци и трансфери и след данъци и трансфери. Сравнението между тези стойности показва, че данъчните и социалните системи в отделните групи страни в различна степен редуцират неравенството. През целия период на изследване най-осезаем е ефекта от фискалното преразпределяне в първите три групи държави – скандинавските, западноевропейските и средиземноморските страни, докато в четвърта и пета група преразпределителното въздействие на фискалната политика е доста по-умерено.

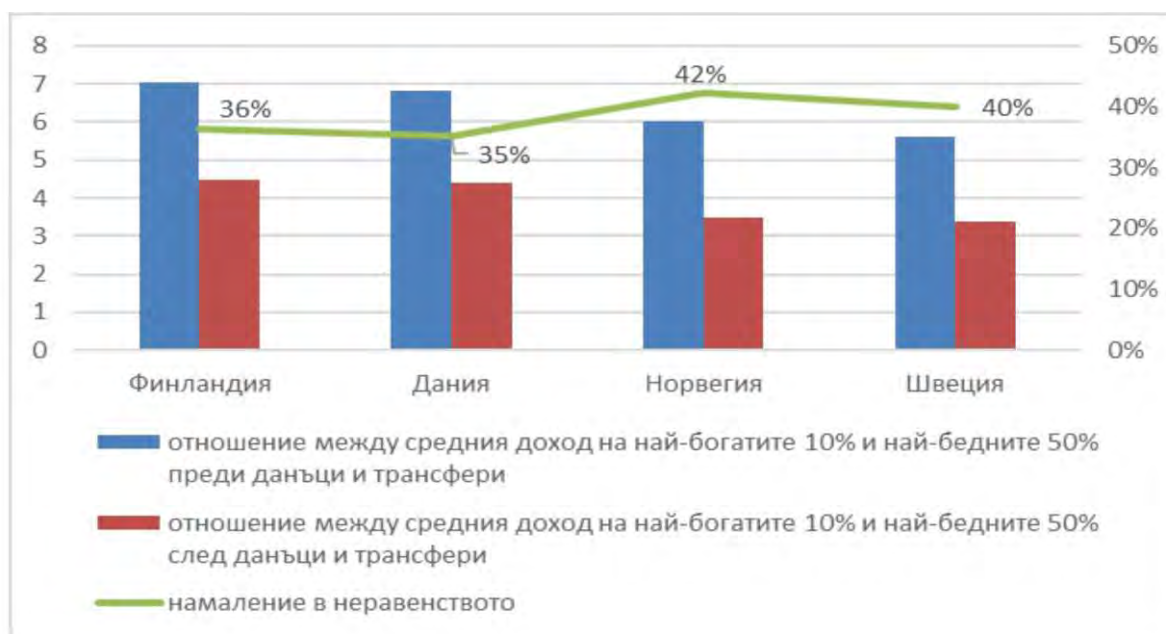
Друг начин за измерване на ефекта от

фискалното преразпределение чрез данъци и трансфери, освен с коефициента на Джини е чрез сравнение на стойностите на отношението между средния доход в групата на най-богатите 10% от населението и средния доход в групата на най-бедните 50% от населението преди и след държавната намеса. Пазарното подоходно неравенство в скандинавските държави като цяло е най-ниско – отношението между средния доход в групата на най-богатите 10% и най-бедните 50% варира от 7 до 5,6, и в резултат на фискалното преразпределение, Норвегия отчита

намаление на неравенството в размер на 42%, Швеция- 40%, Финландия – 36% и Дания 35%. Всъщност отчетеното неравенство след данъци и трансфери в Скандинавските страни е най-ниско в Европа – средният доход в групата на най-богатите 10% надхвърля средния доход в групата на най-бедните 50% с не повече от 4,5 пъти. Подобна ниска степен на неравенство след фискалното преразпределение има само в още пет европейски държави - Франция, Австрия, Нидерландия, Словакия и Чехия.

Фигура 6. Фискално преразпределение в скандинавските страни през 2019г. (първа група)

Източник: *World Inequality Database*; изчисления на автора

Най-голямо неравенство преди държавната намеса в групата на западноевропейските страни (фиг.7) е налице в Германия, където средният доход на най-богатите 10% надхвърля почти 10 пъти средния доход на най-бедните 50%, а най-ниска е степента на неравенство в Австрия. В резултат на държавната намеса подоходното неравенство намалява най-съществено във Франция – с 45%, като отношението между средния доход на групата на най-богатите 10% и групата на най-бедните 50% след данъци и трансфери вече е 4. Франция и Австрия са двете

държави с най-ниска степен на резултатно неравенство – намалението на неравенството в Австрия е с 38%, но степента на пред данъчно неравенство е по-висока в сравнение с тази във Франция. Значително намаление в подоходното неравенство – 38% и повече е налице и в Обединеното кралство, Германия, Ирландия, Белгия. Намалението на неравенството в Нидерландия и Люксембург е съответно с 32% и 30%, а в една държава фискалното преразпределение води до по-несъществено намаление в неравенството в размер на 17% и това е Швейцария.

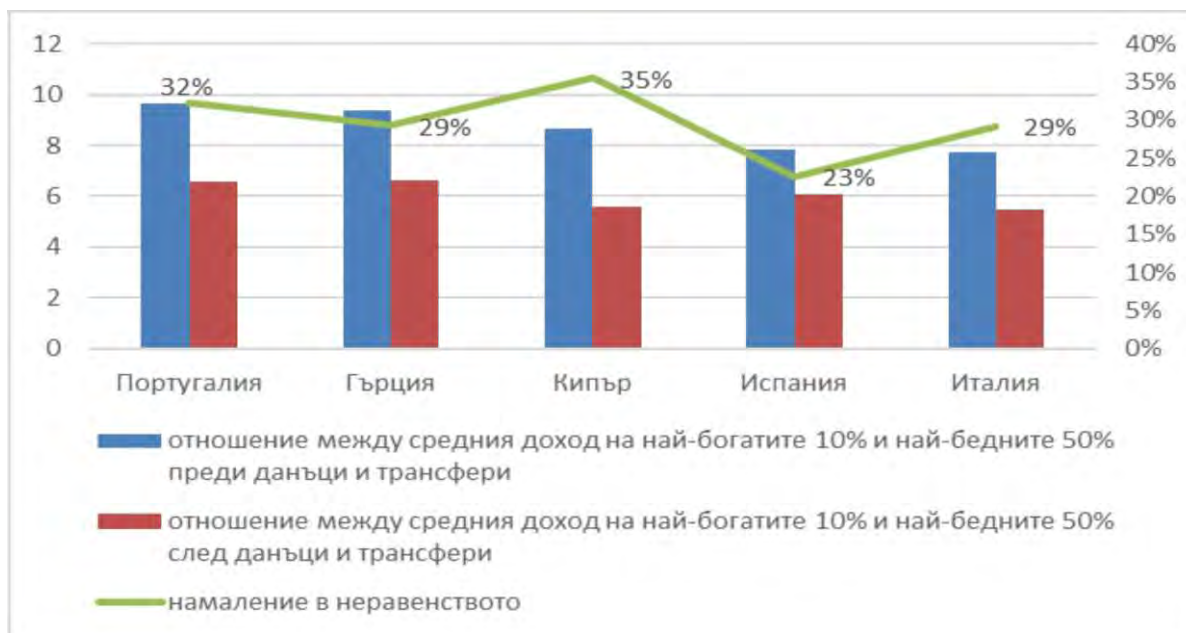
Фигура 7. Фискално преразпределение в западноевропейските страни през 2019г. (втора група)

Източник: World Inequality Database; изчисления на автора

Преразпределителния ефект от държавната намеса е доста по-слаб в средиземноморските държави, като най-голямо намаление в доходното неравенство е налице в Кипър – 35% и Португалия – 32%. Въпреки, че в Гърция степента на пазарно неравенство е висока и отношението между средния доход на най-богатите 10% и най-бедните 50% почти достига 10, преразпределителното въздействие на държавната намеса чрез данъци и трансфери е в размер само на 29%, колкото е и в Италия, където пазарното неравенство е по-ниско - средният доход на групата на най-богатите 10% надхвърля 8 пъти този на най-бедните 50%.

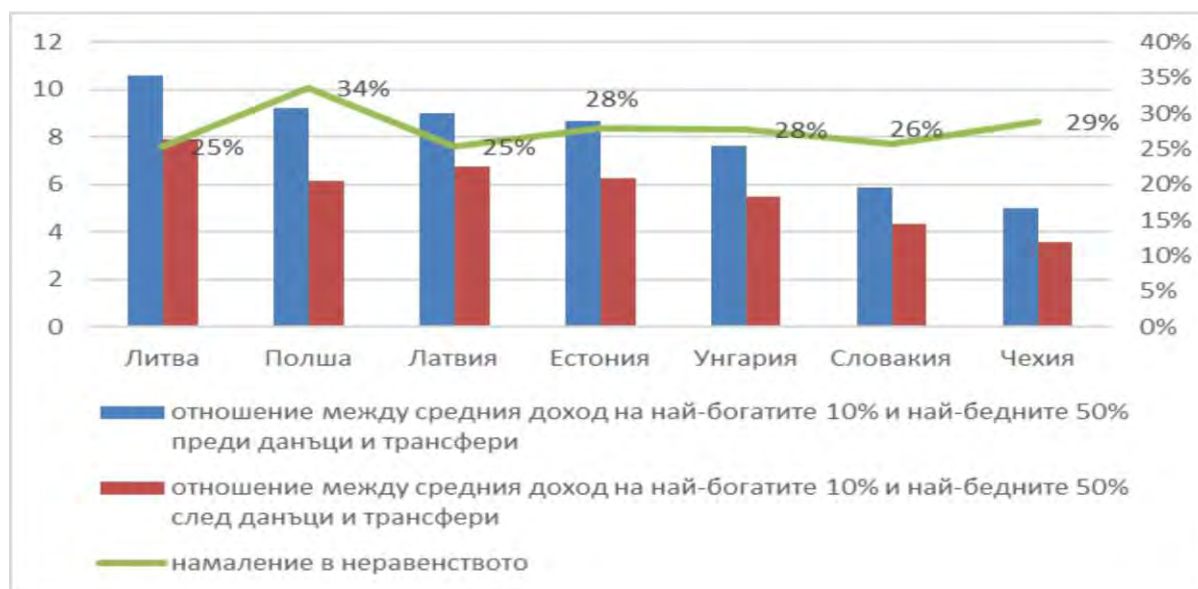
Фигура 8. Фискално преразпределение в средиземноморските държави през 2019г. (трета група)

Източник: World Inequality Database; изчисления на автора

Сходен е и преразпределителния ефект в страните от ЦИЕ – намалението в доходното неравенство се движи в границите от 25% до 34%. Въпреки че в тази група попадат и две от държавите в Европа с най-ниска степен на неравенство след данъци и трансфери, преразпределителния ефект на държавната намеса в тях не е съществен, а пред данъчното неравенство в разпределението на доходите е едно от най-ниските в сравнение със всички останали държави.

Фигура 9. Фискално преразпределение в ЦИЕ през 2019г. (четвърта група)

Източник: World Inequality Database; изчисления на автора

Най-голямо доходно неравенство преди държавната намеса в групата на страните от Балканския регион е налице в България, където средния доход на най-богатите 10% надхвърля 12 пъти средния доход на най-бедните 50%, а най-ниска е степента на неравенство в Косово. В четири от осемте държави, попадащи в групата пред данъчното отношение между доходите на групата на най-богатите и най-бедните надхвърля 10, в две надхвърля 8, а в три надхвърля 6. В резултат на държавната намеса доходното неравенство намалява най-съществено във Северна Македония – с 38%, като отношението между средния доход на групата на най-богатите 10% и групата на най-бедните 50% след данъци и трансфери вече надхвърля със съвсем малко 4 и се доближава до това във Франция, Австрия, Ирландия и Скандинавските държави. Значително намаление в доходното неравенство отбелязват и четири други балкански държави – Косово и Босна и Херцеговина с 36%, и Албания и Румъния с 35%. Единствено в България фискалното преразпределение води до по-несъществено намаление в неравенството в размер на 23%.

Фигура 10. Фискално преразпределение в страните от Балканския регион през 2019г. (пета група)

Източник: World Inequality Database; изчисления на автора

В зависимост от степента на неравенство в разпределението на дохода преди данъци и трансфери и преразпределителния ефект на държавната намеса могат да бъдат идентифицирани четири категории от държави (фиг.11):

А. държави с най-ниска диференциация на пазарния доход и съответно най-слаб преразпределителен ефект от данъчното облагане и социалните трансфери. Тук попадат Швейцария, Унгария, Чехия, Словакия, Италия, Испания. В тези шест държави средният доход (преди данъци и трансфери) на най-богатите 10% надхвърля средният доход на най-бедните 50% не повече от 8 пъти, а преразпределителния ефект на държавната намеса е под 30%.

Б. държави, характеризиращи се отново със степен на подоходно неравенство преди данъци трансфери под 8, но с по-висока степен на преразпределение чрез данъчната и трансферната система – неравенството във всички тях след държавната намеса намалява с повече от 30%. Тук попадат скандинавските държави, които се характеризират и с едно от най-ниските равнища на неравенство в Европа преди данъци и трансфери, няколко западноевропейски държави – Австрия, Франция, Белгия и Нидерландия, и три балкански страни – Словения, Северна

Македония и Косово.

В. европейски държави, отличаващи се със значително преразпределително въздействие на държавната намеса, което води до намаляване на първичното неравенство с над 30%, но и с най-високо равнище на пазарно неравенство-средният доход на най-богатите 10% надхвърля средния доход на най-бедните 50% повече от 8 пъти. В тази група попадат и две от трите държави в Европа – Румъния и Черна гора, в които първичното неравенство е повече от 11. И въпреки, че държавната намеса води до редукация на пазарното неравенство в тези две страни с повече от 30%, изравнителният ефект на данъците и трансферите е доста по-слаб от този, който отчитат други три държави в същата група – Германия, Обединено кралство и Великобритания, и по-слаб от преразпределителния ефект в повечето държави, попадащи в предходната група.

Г. държави с високо равнище на неравенство преди данъци и трансфери и слаб преразпределителен ефект на държавната намеса. България и Литва могат да бъдат определени като тези европейски страни, в които въпреки, че първичното неравенство е едно от най-високите в Европа, държавната намеса не въздейства в посока на неговото съществено намаление. Отношението между

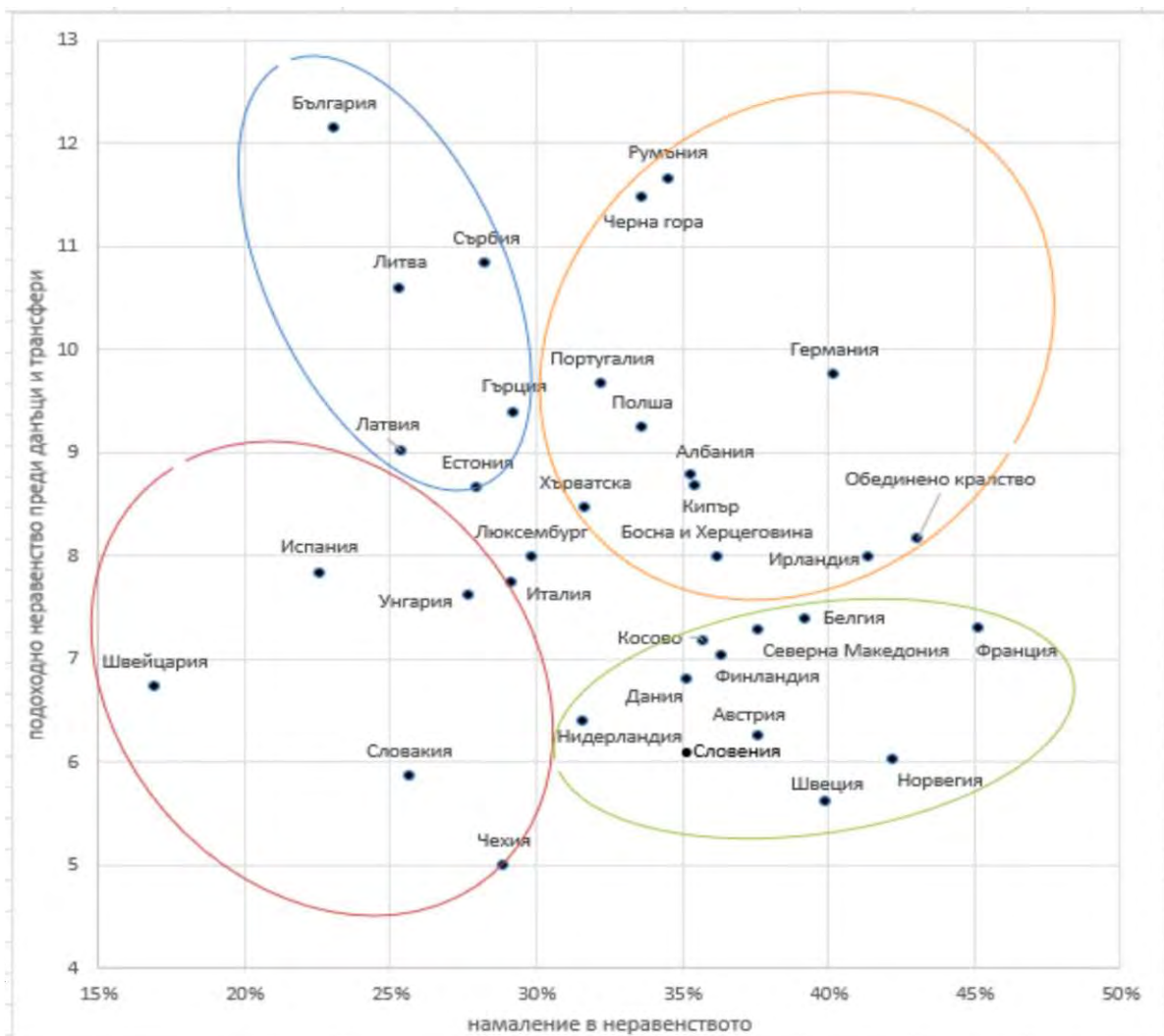

средния доход на най-богатите 10% и средния доход на най-бедните 50% преди данъци и трансфери през 2019г. е най-високо в България и е в размер на 12,1 а преразпределителния ефект от данъците и трансферите в размер на 23% надхвърля единствено този в Швейцария -17%, където обаче нивото на пред данъчно неравенство е доста по-ниско. Сърбия се нарежда веднага след България по степен на подоходно неравенство - отношението между средния доход на най-богатите 10% и средния доход на най-бедните 50% преди данъци и трансфери е 10,9, но преразпределителния ефект от държавната намеса води до редукция в пазарното неравенство в размер на 28%.

Моделите на разпределение и преразпределение на доходите в Европа показват, че наред с останалите общи фактори, оказващи въздействие върху пред данъчното и след данъчното разпределение на дохода, данъчното облагане и трансферите също имат важна роля в някои европейски страни, въпреки че трудно може да се открие връзка между размера на техния преразпределителен ефект и равнището на пред данъчното подоходно неравенство. Като цяло държавите с по- висока степен на неравенство преди данъци и трансфери използват и по-активно фискалните инструменти за преразпределяне на дохода и намаляване на неравенството. Така в скандинавските страни, където неравенството преди данъчно облагане е ниско, преразпределителният ефект от държавната намеса се изравнява с този в страни с много по-висока степен на пред данъчно неравенство. И обратно, има и държави, в които въпреки високата степен на пред данъчно неравенство фискалните инструменти не се използват активно за неговото намаление, което показва, че специфичният избор относно степента на преразпределение, независимо от множеството общи фактори, оказващи въздействие върху тенденциите на нарастване на степента на подоходно неравенства във всички европейски страни води до различни национални модели.

Фигура 10. Групиране на страните в Европа според степента на неравенство преди данъци и трансфери и преразпределителен ефект на държавната намеса 2019г.

Източник: *World Inequality Database*; изчисления на автора

Заклучение

Между европейските държави могат да бъдат открити съществени различия както по отношение на първичното разпределение на доходите, така и по отношение на въздействието на последващата държавна намеса. Подходното неравенство в Европа нараства съществено след 1990г. в резултат от ръста на неравенството в страните от Източна Европа. С най-ниска степен на пазарно подходно неравенство и през 2019г продължават да бъдат скандинавските страни, а с най-висока – страните от Балканския регион. Като цяло държавната намеса чрез данъци и трансфери

играе важна роля в смекчаването и коригирането на нарастващото неравенство в пазарното разпределение на доходите и то най-вече в страните от Западна Европа. Средно за Европа около 80% от намалението в пазарното подходно неравенство се дължи на предоставяните социални трансфери в парична форма, с решаващото значение на пенсиите, а 20% - на директните данъци (*European Commission, 2017, p. 88*). Данъчните и социалните системи в отделните групи страни успяват да редуцират неравенството в различна степен. Най-осезаем е ефекта от фискалното преразпределяне в скандинавските, западноевропейските и средиземноморските

страни, докато в източноевропейските страни преразпределителното въздействие на фискалната политика е доста по-умерено. В сравнение с останалите европейски държави България се отличава с най-висока стойност на отношението между средния доход на най-богатите 10% и средния доход на най-бедните 50%. В същото време само в две други държави държавната намеса в разпределението на доходите чрез данъци и трансфери постига по-ниска редуция на пазарното подоходно неравенство.

*Публикацията съдържа резултати от изследване, финансирано със средства от целева субсидия за НИД на УНСС по договор № НИД НИ - 4/2020

Използвана литература:

1. Alvaredo, F., Atkinson, A. B., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. 2016. Distributional National Accounts (DINA) Guidelines: Concepts and Methods used in WID.world, WID working paper №2016/2. [13.01.2021]. Available at: <https://wid.world/document/dinaguidelines-v1/>
2. Bertola, G., 1993. Factor shares and savings in endogenous growth. *American Economic Review*, Vol. 83(5): 1184-1198. <http://www.jstor.org/stable/2117555>
3. Blanchet, T., Chancel, L., Gethin, A. 2019. How Unequal Is Europe? Evidence from Distributional National Accounts, 1980-2017. WID working paper №2019/06. [19.01.2021]. Available at: <https://wid.world/document/bcg2019-full-paper/>
4. Brys B, Matthews S, Owens, J. 2011. Tax reform trends in OECD countries. *OECD Taxation Working Papers*, pp. 1-18. <https://doi.org/10.1787/5kg3h0xxmz8t-en>
5. European Commission, 2017. European Pillar of Social Rights - booklet. [19.02.2021]. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_en.pdf
6. European Commission. 2017. Impact of fiscal policy on income distribution, Report on Public Finances in EMU 2017, 71-131. [14.03.2021]. Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip069_iii_impact_of_fiscal_policy_on_income_distribution.pdf
7. Immervoll, H, Richardson L (2011) Redistribution policy and inequality reduction in OECD countries: what has changed in two decades? *OECD social employment and migration working papers*, pp. 1-97. <https://doi.org/10.1787/5kg5dlkhjq0x-en>
8. Keeley, B. 2015. Income Inequality *The Gap between Rich and Poor*. OECD Insights, OECD Publishing, Paris. [19.01.2021]. Available at: <https://doi.org/10.1787/9789264246010-en>.
9. Koczan, Z., 2016. Being Poor, Feeling Poorer: Inequality, Poverty and Poverty Perceptions in the Western Balkans. WP/16/31 IMF Working Paper Research Department. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Being-Poor-Feeling-Poorer-Inequality-Poverty-and-Poverty-Perceptions-in-the-Western-Balkans-43717>
10. Lazear, E. P., Rosen, S., 1981. Rank-Order Tournaments as Optimum Labor Contracts. *Journal of Political Economy*, Vol. 89(5), 841-64. <https://doi.org/10.1086/261010>
11. Mirrlees, J., 1971. An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation. *Review of Economic Studies*, vol. 38(114), 175-208. <https://doi.org/10.2307/2296779>
12. Piketty, T. 2018. Kapitalat XXI vek. Izdatelstvo Iztok-Zapad.
13. Piketty, T., Saez, E., Stantcheva, S. 2014. Optimal Taxation of Top Labor Incomes: A tale of three elasticities. *American Economic Journal: Economic Policy*, vol 6 (1), 230-71. <http://dx.doi.org/10.1257/pol.6.1.230>.
14. Perotti, R. 1994. Income distribution and investment. *European Economic Review*, vol. 38(3-4), 827 - 835. <https://doi.org/10.1016/0014->

[2921\(94\)90119-8](#)

15. United Nations, 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution Adopted by General Assembly on 25 October, 2015. [20.02.2021]. Available at: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

16. United Nations. 2020. *Inequality in a Rapidly Changing World*, Department of Economic and Social Affairs, World Social Report 2020. [20.02.2021]. Available at: <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/02/World-Social-Report2020-FullReport.pdf>